

A DÉLVIDÉKI NÉPIRTÁS EMLÉKHÁZA

Forró Lajos – Mózes Anita: 67 évre titkosítva – A Martonosi Emlékház

Délvidék Kutató Központ Alapítvány, Szeged, 2016. 94 p.

2016-ban jelent meg a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával a szerb partizán-megtorlásnak emléket állító kötet. Forró Lajos közel három évtizede foglalkozik a délvidéki magyarság ellen a második világháború folyamán elkövetett atrocitásokkal, és ebben a történelmi érdeklődés mellett személyes indíttatás is vezérli: 1944 novemberében apai nagyapja is áldozatul esett a szerbek kegyetlenkedéseinek.¹ Jelen könyvnél szerzőtársa Mózes Anita, aki egyben a – kötet fő tárgyát képező – Martonosi Emlékházban berendezett tárlat megalkotója.

Mint a második fejezetből kiderül: „*Martonos számára fontos emlékeinek és értékeinek megőrzése, valamint a történelem örömeinek és traumáinak feldolgozása. [...] a Martonosi Emlékház kettős szerepet tölt be. Az emlékház termei a Magyarokanizsa Község helyi értékeit összegyűjtő és bemutató gyűjtemény mellett elsősorban helyet biztosít, tanulságörző és ismeretadó lehetőségként a Tragikus emberi sorsok a Délvidéken című állandó tárlattal az 1944/45-ös martonosi és vajdasági események megismerésére.*” Az épület egykori tulajdonosa id. Forró Lajos volt, akinek nevét tábla őrzi a ház falán. Az említett kiállítás négy tematikus helyiségből épül fel: a *Partizán szobából*, a *Magyar szobából*, *Az 1944/45-ös magyar áldozatok és a második világháború zsidó áldozatainak szobájából*, valamint a *Martonosi áldozatok szobájából*. A tárlat 2012. november óta létezik, majd két esztendővel később megújult, s azóta jelentősen kibővített formában várja a látogatókat.

Az emlékház bemutatását követően Forró Lajos a történelmi háttér részletes ismertetésére vállalkozik három (3., 4. és 5.) fejezeten keresztül. Először a délvidéki impériumváltásokat taglalja: az 1941-es magyar bevonulást, ezután pedig az 1944-ben bekövetkező jugoszláv hatalomátvételt. A szerző nagy erénye a mindvégig jelen lévő objektivitás: kihangsúlyozza például, hogy nem csak magyarokat, hanem szerbeket is értek súlyos sérelmek a partizánok részéről, igaz, *„a magyarok elleni atrocitásoknak főként etnikai alapja volt, ellentétben a szláv lakosság elleni atrocitásokkal, ahol inkább az ideológiai alap játszott közre. A kettő között hasonlóság abban mutatkozik, hogy a háborús bűnössé nyilvánított személyek vagyona, nemzeti hovatartozásra való tekintet nélkül, szívesen tette rá a kezét a partizánhatalom.”* Érdekes színfoltja a kötetnek a két impériumváltás ismertetése közé ékelődött, a martonosi zsidóság tragédiáját bemutató írás, amelyet nem Forró Lajos, hanem a szintén délvidéki kötődésű Fejős Sándor jegyez.² A szerző név szerint felsorolja a Martonosról elhurcolt tizenhat zsidó polgárt, illetve megismerhetjük dr. Dömötör Miksa tragikus életútját is: a magyarkanizsai városi főorvost 1944. április végén bevagonírozták több személlyel együtt, és Szegedre szállították. Az idős orvos tudta, milyen sors vár rá, ezért útközben morfiuminjekcióval megmérgezte magát.

A 4. fejezetben Forró Lajos a szerbiai levéltárakban végzett kutatásait ismerteti az olvasóval, és felhívja a figyelmet számos, jellemző ellentmondásra, például: *„a partizán ítékezés mechanizmusában a mai, illetve a normális európai gyakorlattal ellentétes tendenciák érvényesültek. Az esetek döntő többségében a likvidálás megelőzte a bizonyítási eljárást, tehát mindenképpen elmondható, hogy a megtorlás ártatlanokat, vagy olyan személyeket érintett, akiket megilletett volna az ártatlanság vétele.”* Sokatmondó, hogy *„a partizánhatalom részéről az utólagos öngazolás a feljelentések gyűjtésével, illetve az »elkövetett« bűnök szerinti csoportba tartozó névsorok összeállításával kezdődött. Ezt követte a jegyzőkönyvek készítése, majd a háborús bűnössé nyilvánítás (F-határozat), illetve esetenként bírósági tárgyalásra is sor került.”*

Végül, Magyarkanizsa Község második világháborús veszteségeit ismerhetjük meg részletesen, magát a városét, majd a hozzá tartozó falvakét (Martonos, Adorján, Horgos). A fejezet értékét nagymértékben növeli, hogy napjainkban készült fényképekkel, valamint korabeli fotókkal, különböző dokumentumok másolataival igen gazdagon illusztrált.

Összegezve: a reprezentatív jellege, illetve közérthető nyelve miatt nem csak a történészek, hanem a laikus nagyközönség számára is érdekes kiadvány fontos része annak a tényfeltáró munkának, amelynek eredményeként egyre tisztábban látjuk a délvidéki magyarok történetének legsötétebb időszakát. Elsősorban Forró Lajosnak köszönhető, hogy számos tömegsír immáron nem számít „jelöletlennek” Szerbiában, emellett kezdeményező szerepet vállalt több emlékmű, illetve szobor felállításában is,

amelyek a nemrégiben még rendszeresen meggyalázott, ledöntött fakereszteket felváltva méltó emléket állítanak a tragédia ártatlan áldozatainak.

Mindez pedig nem csak abban segít, hogy napjainkban már képesek vagyunk viszonylag reálisan megbecsülni az áldozatok számát (korábban néha túlzásokba estünk e téren, a másik fél pedig a legjobb esetben is erősen alábecsülte az adatokat), hanem abban is, hogy gyógyulásnak induljanak a több mint hét évtizedes, sok ezer családot érintő sebek, valamint, hogy a szerb történetírás – és közvélemény – is belássa: kegyetlen népiirtást követtek el annak idején a magyarság ellen. A ténnyel illene végre tárgyilagosan szembenézni, és a szomorú eseményekből a megfelelő következtetéseket tisztességgel, európai gondolkodással levonni.

Pető Bálint

JEGYZETEK

- ¹ Bővebben lásd: Forró Lajos: *Jelöletlen tömegsírok Magyarkanizsán, Martonoson és Adorjánon*. Szeged, 1995.; Forró Lajos: *Megszavazták a lincselést*. In: Csorba Béla – Matuska Márton – Ribár Béla (szerk.): *Rémuralom a Délvidéken. Tanulmányok, emlékezések, helyzetértékelések az 1944/45. évi magyarellenes atrocitásokról*. Újvidék, 2004. 129–150.; Forró Lajos: *Jelöletlen tömegsírok*. Szeged, 2007.; Forró Lajos: „*Jelöletlen tömegsírok*”: *Magyarellenes jugoszláv atrocitások a Délvidéken, 1944*. *História*, 32. évf. (2010) 8. sz., 4–6.; Forró Lajos: *Észak-Bácska sorsa 1944/45-ben*. *Közép-Európai Közlemények*, 2011/4., 100–108.; Forró Lajos: *A 183-as fond: Kutatási lehetőségek a Vajdasági Levéltárban*. In: Glatz Ferenc (szerk.): *Magyarok és szerbek 1918–2012 / Hungarians and Serbs, 1918–2012: Együttélés, múltfeltárás, megbékélés / Coexistence, revealing the past, reconciliation*. Budapest, 2013. 275–280.; Forró Lajos – Molnár Tibor: *Tragikus emberi sorsok 1944-ből a partizániratok tükrében: Magyarkanizsa Község*. Szeged, 2013.; Forró Lajos: *Az 1944/45-ös partizánmegtorlás Magyarkanizsán és környékén, a levéltári iratok tükrében*. PhD-értekezés, Debrecen, 2016.; Forró Lajos: *Az 1944–45-ös magyarellenes atrocitásokkal kapcsolatos irattípusok a Vajdasági Levéltárban. Különös tekintettel Magyarkanizsa községre*. In: Hornyák Árpád – Bíró László (szerk.): *Magyarok és szerbek a változó határ két oldalán, 1941–1948: Történelem és emlékezet*. Budapest, 2016. 265–288.; Lajos, Forró: *The Process and Administration of Partisan Retaliations in Magyarkanizsa and its Area*. *Délvidéki Szemle*, III. évf. (2016) 2. sz. 64–99.; Forró Lajos: *Magyarkanizsa 1941–1945*. In: Fejős Sándor (szerk.): *Magyarkanizsa monográfiája 1848–1945*. Magyarkanizsa, 2018. 297–351.; Forró Lajos: *Étnikai tisztogatás a Vajdaságban*. In: Gulyás László (szerk.): *A Délvidék története 5. kötet. Titótól Milosevicig 1944–2000*. Szeged, 2019. 13–26.
- ² A délvidéki zsidóság története Fejős Sándor több munkájában is megjelenik, lásd: Fejős Sándor: *A Csodakút. A kanizsai gyógyfürdő története*. Szeged, 2008.; Fejős Sándor: *Magyarkanizsa története 1895–1914*. In: Fejős Sándor (szerk.): *Magyarkanizsa monográfiája 1848–1945*. Magyarkanizsa, 2018. 127–179.; Fejős Sándor: *Gazdaság és társadalmi változások Magyarkanizsán 1867 és 1918 között*. In: Miklós Péter (szerk.): *Nemzetiségek, vallások, kultúrák a Dél-Alföldön*. Szeged, 2019. 151–166.; Fejős Sándor: *Magyarkanizsa művelődéstörténete (1867–1918)*. Szeged, 2019.